

קובץ
הערות וביאורים

בלקו"ש, בנגלה ובחסידות

דברים – שבת חזון
גליון מג (קצב)

יזא לאור ע"י

תלמידי בית המדרש דמוסד חינוך אהלי תורה

417 טראַי עוועניו • ברוקלין, ניו יאָרק

שנת חמשת אלפים שבע מאות ארבעים ושלוש לבריאה

ת ו כ ן ה ע נ י נ י ם

מ כ ת ב כ ל ל י

ד אחר מיתת כה"ג "ישוב מעיר מקלטו

ל ק ו ט י ש י ח ו ת

ה בחירה בנש"י כמו שהם בגופים

ה ב' תקופות בימות המשיח (גליון)

ו בשטת ר"י וריש לקיש (גליון)

ז משה רבינו במקום שבעים ואחד

ט מלכותו של משה רבינו ויהושע

י יהושע ואלעזר כה"ג

יא המשחת יהושע

יב החילוק באהבת האב לבנו הקטן לבנו הגדול

ש י ח ו ת

יב קדושת הר הבית

יד דיאיר לא ה' לו בנים

יד מקומות בתורה שיש טעם של "מרכא כפולה"

ש ו נ ו ת

יד הערות ללקו"ת

טו בענין הנ"ל

טז הסדר בלקו"ת (גליון)

טז דרושים על כ"ד ספרי הקודש

טז בפירוש "מהר"י אבוהב" על התורה

יז הדפסת ה"בחי"י

יז אם סומכים על ספר יוסיפון

יז הערה באור התורה

יז דרבה לא פסיק פומי מגירסא

יח הערות ללוח היום יום

מ כ ת ב כ ל ל י

א. במכתב ר"ח מני"א ש.ז. (נדפס (גם) בלקו"ש דברים ש.ז.).
הערה ד"ה מיתת. כה"ג כותב וז"ל: אשר אז ישוב מעיר מקלטו
אל אחוזתו (מסעי לה, כח), ור' מאיר אומר אף לשררותו
(ספרי עה"פ), ואלו ואלו דא"ח. ולכל הדעות - ישוב אל כבוד
אבותיו (פרש"י בהר כה, מא) - בדניני עבד - ועד כ"כ שכהן
עבד בזמן עבדותו אינו נרצע (קידושין כא, ב. ושי"נ).

וכאוי"א מבני"י ע"י קבלתו התורה - ה"ה ממלכת כהנים.

לכאורה כוונת הדברים: בהיותנו ברי"ח מני"א, כאשר כל
ישראל נמצאים בגלות, דוגמת עיר מקלט, הרי יום זה, יום
מיתת אהרן, יש בו סגולה מיוחדת להביא את היושב בעיר
מקלט חזרה לאחוזתו ולשררותו. אחי"כ מוסיף עוד חידוש: ע"פ
מ"ש רש"י בדניני עבד, דמ"ש גבי עבד היוצא כיוכל "אל אחוזת
אבותיו ישוב" הכוונה לכבוד אבותיו, דלפי"ז מחדש דגם מ"ש
גבי יוצא מעיר מקלט "אל אחוזתו" היינו גם אל כבוד אבותיו.

ולכאורה יש להבין: הרי אותה מחלוקת שבספרי (ובגמ'
מכות יג, א) גבי היוצא מעיר מקלט אל אחוזתו אי חוזר רק
לאחוזתו או גם לשררותו ישנה גם בגמ' מכות (שם) ובספרא
בהר, גבי עבד היוצא כיוכל, ופליגי ר"מ ור"י: לר"מ
"למה שהחזקה משפחתו הוא שבי" (היינו, לכאורה, כבוד
אבותיו), ולר' יהודה "אינו שב לשררה שהל' בה". וכמפורש
במשכיל לדוד לרש"י שם דרש"י קאי שיטת ר"מ. - ואי"כ מהו
שכותב בההערה שדברי רש"י הם "לכל הדעות"?

[אבל באמת יש לתרץ דכוונת רש"י היא כהמשך דבריו
"ואין לזלזלו בכך", היינו רק העדר הזלזול ולא "שררה".
וצ"ע בזה].

גם יש להבין: למאי נפקי"מ הא שעבד כהן בזמן עבדותו
אינו נרצע - והרי כאן המדובר הוא גבי יוצא מעיר מקלט,
אלא שמביא סמוכין לפירושו בגדר שיבה אל אחוזתו מענין
שיבת עבד - אבל עצם גדר עבדות לא שייך לכאן לכאורה.

ואולי י"ל: גדר השיבה דבני"י בחודש אב הוא ענין שיבה
מן הגלות, דגלות זה הוא (גם) גדר עבדות. ואי"כ, מחדש כאן,
שיש בשיבה זו ממעלת ב' הענינים: הסגולה דיציאה לאחוזתו
שביום מיתת כה"ג; והמעלה שבשיבה לאחוזתו דעבד: חדא, דילכל
הדעות" ישוב "אל כבוד אבותיו". ועוד, שעבדותו מלכתחילה
אינה חזקה כ"כ, כיון שהוא עבד כמו, וביום מיתת כה"ג יש
לו שייכות מיוחדת המדגישה את ענין הכהונה שבישראל (ע"פ
מ"ש באגה"ק סי' זך וכח). ודוחק.

הרב משה קלאפמאן
- ברוקלין נ.י. -

ל ק ו ט י ש ח ו ח

ב. בלקו"ש מטו"מ - מני"א ש.ז. בס"ח מכואר החילוק בין הנשמה והגוף דהנשמה היא חלק אלוה ממעל והגוף נדמה בחומריותו לגופי אוה"ע, ולכן ענין הבחירה הוא דוקא בהגוף, ולכן ישנו מעלה בגוף של יהודי על הנשמה כי בחירת העצמות הוא דוקא בהגוף, עיי"ש בפרטיות.

ובהערה 61 שם: ואע"פ שמכואר בכ"מ ענין הבחירה בנש"י, דרש האמיתי דנש"י הוא בהעצמות שהם בנים למקום (ראה סה"מ תרנ"ט ע' י"ד ואילך. ד"ה וה' אמר המכסה תערי"ב (בהמשך ר"ה), תורת שלום ע' 220. ועוד) - הרי פשיטא שענין הבחירה בישראל פירושו - בבני ישראל כמו שהם נשמות בגופים, אלא שב' פרטים בהבחירה: שרש ענין הבחירה כמו"ש בעצמותו, דשם אני הוא ולא אחר, דשם אין לאחר מקום כלל, הוא בנשמות שהם בנים למקום - עצם האב (ראה לקמן בפנים סי א-יב), אבל בבחי' הנשמה כפי שנעשה בחי' מציאות ובפרט כפי שירדה למטה, אין בכ"ב בה ענין הבחירה שבעצמותו כ"א בחי' גילויים. וגילוי ענין הבחירה הוא בהגוף שנדמה בחומריותו לגופי אוה"ע (ולהעיר מלקו"ש חיי"ט ע' 283).

ולכן קביעת הבחירה בהגוף היא ע"י הנשמה דוקא - ראה לקו"ש חיי"ח שם, ועצ"ע. ואכ"מ.

ויש להעיר שאף שמציון בסוף הערה ע"ז ד"לכן קביעת הבחירה בהגוף היא ע"י הנשמה דוקא" "ראה לקו"ש חיי"ח שם". הנה לכאורה כאן הפי' בזה באופן אחר מהמכואר בלקו"ש שם.

דשם נתבאר דקביעת הבחירה בהגוף ע"י הנשמה הוא לפי שהגוף כמו שהוא לעצמו הרי המעלה שבו (בחירת העצמות) אינו בגלוי במציאותו ויתירה מזו המעלה היא מצד הבורא ולא (כ"כ?) מצד הגוף, ואין מעלה זו מתאחדת בו כ"כ עד שתהא ניכרת בו, ולכן צריך להנשמה כי מעלת הנשמה היא בזה שהיא עצמה בן להקבי"ה, שלכאורה הכוונה שמעלתה היא בה בגלוי, משא"כ כאן נמצא לכאורה שזה שקביעת הבחירה בהגוף היא ע"י הנשמה היא מצד זה שבהנשמה ישנו שרש ענין הבחירה כמו"ש בעצמותו, משא"כ בהגוף שזה רק גילוי ענין הבחירה. וילי"ע לתו"ך.

הרב מ. יצחקסאהן
- ברקלין נ.י. -

ג. בלקו"ש בלק ש.ז. סי' א' מקשה דאיך אפ"ל דלע"ל יהי' הרם וחורבן מ'כל בני שתי' שהוא השמדה וחורבן דכל האומות, בשעה שישנם הרבה נבואות מפורשות אודות אוה"ע לע"ל, ונהרו אליו

כל הגוים וגוי' י"אז אהפוך אל עמים שפה ברורה וגו'". ועוד.

ובגליון מא (קצ) ס"א העיר הרב א.י.ב.ג. מהמבואר בכמה מקומות (לקו"ש חט"ו ע' 417, קונטרס ענינה של תורת החסידות הערה 27, ובארוכה בשיחת קודש הנדפס בריש ספר חקרי זמנים (ח"ב), ועוד) דלשיטת הרמב"ם יהיו בימות המשיח ב' תקופות: א) תחילת ימות המשיח דאז נאמר ד"אין בין העוה"ז לימיה"מ אלא שיעבוד מלכיות בלבד", ולא יתבטל שום דבר ממנהגו של עולם, ולא יהי' שום חידוש במעשה בראשית אלא עולם כמנהגו נוהג, ב) תקופה שני' שיבוא אח"כ, דאז יהי' תח"מ, ואז יתבטל מנהגו של עולם ויהי' חידוש במעשה בראשית,

ולפ"ז הרי יש מקום לתרץ הסתירה הנ"ל דאיירי בב' תקופות, הא' שלא יהי' שום שינוי בדרך הטבע וישארו גם אוה"ע, משא"כ בתקופה הב' שאז יהי' שינוי בדרך הטבע, אז לא ישארו כלל מאוה"ע. עיי' שאלתו.

אבל כמדומה ששליטת ביאור זה נכלל בזה ששולל בלקו"ש שם ס"ו הביאור שבסעיף ה' דהפירוש יכרתו יגועו היינו שלא יהי' להם המשך דורות (ילדים), וע"ז אומר שם בס"ו שאי"ז מספיק: א) וויבאלד אז לעתיד לבא וועט זיין אהפוך אל עמים שפה ברורה לקרוא כולם בשם ה' לעבדו כולם שכם אחד פארוואס זאל (אפילו במשך הזמן) בטל ווערן די מציאות פון קוראים ועובדים.

ועפ"ז מובן גם דאין לתרץ הנבואות דאיירי בב' תקופות בתקופה הא' ישארו אוה"ע, ובתקופה הב' יושמדו, כי מאי טעמא בזה מאחר והן במצב דקוראין ועובדים, וכנ"ל בלקו"ש.

ב) גם העיר שם הרי הנ"ל באות ה', בהנתבאר בלקו"ש בלק שם דב' הדיעות פליגי בגאולת העולם כולו, אם הוא רק פרט בגאולת ישראל, ומציאות אוה"ע בפ"ע "יכרתו יגועו", או דהגאולה הוא באוה"ע בפ"ע (לא רק מצד פרט בגאולת ישראל) ובמילא מציאותם לא יתבטל, עיי"ש בארוכה.

והעיר דלכאורה ב' שיטות אלו הם בהתאם לב' השיטות שנתבארו בלקו"ש פ' ויצא ש.ז. (ח"כ ג) בכלל אודות מציאות אוה"ע אם הם מציאות או העדר, וא"ש דהרמב"ם לשיטתו קאי, (ראה הערה 47) וכמבואר שם בארוכה.

אבל לעני"ד ב' השיטות שבלקו"ש בלק אינם בהתאם לב' השיטות שנתבארו בלקו"ש ויצא (ג) ח"כ במציאות אוה"ע ולא רק שאינם בהתאם, אלא בכיוון הפכי: בלקו"ש ויצא ח"כ ב' האופנים שם הם: אם הבריאה הוי רק הכשר וטפל ואינו בגדר חשיבות ומעלה דתורה וישראל, או שמכיון שתורה וישראל מוכרחים לסיוע של הבריאה "באקומט די בריאה א מעין חשיבות

פון תורה וישראל^י,

והיינו דלאופן הב' שהם בגדר מציאות הכוונה בזה שלגמרי אינו מציאות בפ"ע, וכל מציאותה היא רק בזה שהיא בשביל התורה ובשביל ישראל וכלשונו כהמשך השיחה שם "ביז אז די בריאה איז כאילו א פרטי פון תורה וישראל עי"ש בארוכה ע' 139 ואילך.

ואילו בלקו"ש בלק הב' אופנים הם אם הגאולה דאוה"ע הוי פרט בגאולת ישראל, או דהוי ענין בפ"ע (ולא כפרט בגאולת ישראל), וכלשונו שם ס"ז דהעולם כדלו כל פרט שבו מורגש שהכוונה העליונה בבריאתם וגאולתם היא (גם) "זינען כירור וזיכוך ווארום אויך זיי זינען בריאתו של הקב"ה" עי"ש בפרטיות הלשון.

אלא שמוכן שבעומק יותר אפשר לתוּך בין ב' השיחות ובפרט ע"פ מה שנחבאר בלקו"ש בלק שם סעיף יו"ד, דכאשר נרגש בהעולם מצד ענינו הוא "דער למלך", (היינו הגאולה) כו' אז הרי"ז גאולה שלימה גם ביחד דבניי עי"ש. ועפי"ז י"ל, דאדרבא דעי"ז שנרגש באוה"ע ענין הגאולה אצלם כענין בפ"ע (מצד ענינם הם), בזה דוקא מתבטא אמיתית הענין דבשביל ישראל ובשביל התורה הנרגש בהם, אלא שע"ז צריך להאריך קצת בהסברת הדבר, ועוד חזון למועד.

הרב מ. שפירא

- ברוקלין נ.י. -

ד. בלקו"ש פ' פינחס (סעי' ו') כתב וז"ל: קומט אויס אז עס איז דא א חילוק עיקרי צווישן משה ויהושע לגבי דעם נשיא הסנהדרין שבדורות שלאח"ז: יהושע און משה רבינו זינען גלייך אין דעם וואס די מסורת פון גאנץ תושבע"פ איז געווען צו און פון (יעדערן פון) זיי אליין; משאי"כ דאס וואס דער נשיא הסנהדרין איז "עומד תחת משה רבינו (כנ"ל) - איז עס אין דעם פרט, וואס כשם ווי משה איז געווען "על גביהו" פון די שבעים זקנים, עדי"ז איז אויך יעדער נשיא דער "ראש" על גביהן פון די סנהדרין (זייענדיק דער "גדול בחכמה שכולן"); אבער אין דעם ענין פון "מסירת התורה" איז ער נַיט "עומד תחת משה רבינו" - דאס גייט דורך דעם גאַנצן בית דין, "רבים מרבים", עכ"ל. וממשיך בזה לבאר דלכּן אפשר להיות בזמן אחד מלך ונשיא, כי דרגת נשיאותו של הנשיא אינו כמו במלך, ולא שייך לומר בזה אין שתי מלכים כו', משאי"כ דרגת נשיאותו בתורה של משה ויהושע (שהוא באופן נעלה יותר מצד הענין דמסירת התורה כנ"ל), הנה זהו כדרגת נשיאות המלוכה, ובזה אמרינן דאין ב' מלכים משתמשים כו'.

ולכאורה יש לעיין, דבהשיחה הודגש מעלת נשיאותו של משה על שאר נשיאים רק מצד הענין דמסירת התורה כנ"ל (שהוא לבדו קיבלה והוא לבדו מסרה) ולכאורה הרי איתא בסנהדרין בכמה מקומות (יג, ב, טז, א, טז, ב) ד"משה במקום שבעים וחד קאי", ולכן מבואר שם דבדינים אלו שצריכים לבי"ד הגדול דוקא, הנה משה לבדו מספיק לזה דדינו בפני עצמו כבי"ד הגדול, וא"כ למה לא הוזכר זה ג"כ בהשיחה, (עכ"פ לגבי משה) דלכן גדלה מעלת נשיאותו של משה משאר הנשיאים, כיון שהוא הוא בעצמו כמו בי"ד של ע"א, ובזה לכאורה מתבטא יותר גדלות נשיאותו בתורה על שאר הנשיאים דאחי"כ, דמשה בעצמו הוא בי"ד של ע"א ואינו צריך כלל לשאר הסנהדרין?

ונראה לתרץ עפ"י מ"ש בשו"ת חתם סופר (חי"ז סי' י"ב, י"ד, ט"ז, כ"ב) שהקשה שם על מ"ש רש"י בשבועות טו, רע"א בהא דמבואר שם "שאינן מוסיפין על העיר ועל העזרות אלא במלך ונביא ואורים ותומים וסנהדרין של ע"א", וילפינן ממשה, וכתב רש"י: "ובלימי משה דהוא מלך ונביא ואחיו כהן גדול ואורים ותומים ושבעים זקנים", והקשה החת"ס, דהרי קיימיל בסנהדרין טז, ב, דמשה במקום שבעים וחד קאי, א"כ לא ה"י רש"י צריך לפרש שבעים זקנים, שהרי משה בעצמו במקום ע"א קאי? ומתרץ דהתם לענין העמדת סנהדרין לשבעים איירי, דבעינן ע"א סנהדרין להעמידן, דוגמת משה אז כשהעמיד הסנהדרין בעצת יתרו, ובאותה שעה הוא כלול במשה לבד כל מה שעושים עכשו השבעים ואחד, שהרי עד עכשו על פיו לבדו יצאו ובאו, משאי"כ במלאכת המשכן שהי' לאחר העמדת הסנהדרין. שהרי וישב משה לשפוט את העם הי' ממחרת יוהכ"פ, ובאותו יום הרע בעיני יתרו, והעמיד סנהדרין, שהרי לא כתיב אלא מבוקר עד הערב (ומשמע בפעם אחת, ומיד אמר לו יתרו מה הדבר וגו') ומלאכת המשכן נגמרה בכ"ה בכסלו, וא"כ כבר הי' אז סנהדרין עם משה, ואז לא הי' משה חשיב כשבעים זקנים, ועפ"י"ז מתרץ ג"כ הא דקשה, דכיון שמשה במקום שבעים ואחד הוה קאי, א"כ שבעים סנהדרין למאי הופרשו, ונאצל מרוח משה עליהם שזה הי' מסתמא דבר קשה מאוד, רק לצורך ישראל נעשה נס לשעה כו', מה צורך לכל זה, הלא להקל המשא כפי עצת יתרו הי' די בכ"ג סנהדרין, שעל פיהם כל ריב וכל נגע כו' ודברים הגדולים הצריכים ע"א, משה קאי במקומם, וזה בעיני קושיא עצומה? אבל הוא הדבר אשר דברתי, שמיום שנתן משה אל לבו להקל מעליו המשא הכבד הזה לא הי' במקום ע"א, והוצרך לשבעים סנהדרין, ואיהו בגווייהו לכל דבר הגדול הצריך שבעים ואחד, עכתו"ד, ועי' שם בארוכה בכל השקו"ט בענין זה.

ובהערות שם ציין שכדברים אלו ממש כתב בתוס' חכמי

אנגליא סנהדרין שם, דקודם מ'ית שלא הי' עמו סנהדרין אחרים שקול כנגד ע"א, אבל משצווה לו הקב"ה לאסוף ע"א לא הי' שקול אלא כנגד מופלין שבהם, עי"ש. וכן כתב ג"כ בס' יד דוד (סנהדרין יג, ב בד"ה משה) דאחר שכבר הי' סנהדרין הי' הסנהדרין צריכים להסכים עמו, ולא קאי במקום ע"א, עי"ש בארוכה.

אשר עפ"י דברים אלו מתורץ בפשטות למה לא הזכיר בהשיחה הא דמשה במקום ע"א קאי, וכנ"ל, כיון דענין זה הי' במשה רק לפני מינוי הסנהדרין, אבל אחר מינוי הסנהדרין הי' בענין זה ככל הנשיאים בדורות שאח"כ שהיו צריכים להסכים עמו כנ"ל, ולכן צריך לומר דהגדלות הי' בענין מסירת התורה כנ"ל.

ועפ"יז אפשר לתרץ ג"כ הא דכתב הרמב"ם (המובא בהשיחה) (ה' מלכים פ"א הי"ג) דאין מעמידין מלך כתחילה אלא עפ"י בי"ד של ע' זקנים ועפ"י נביא כו' כיהושע שמינהו משה רבינו ובית דינו, ובס' תורת המלך שם הקשה דלמה הי' משה צריך למולכו עפ"י בית דינו דהיינו הסנהדרין, הא מבואר בסנהדרין דמשה במקום ע"א קאי, אי"כ למה צריך משה לסנהדרין? וממשיך לבאר שם דסנהדרין ונביא הם ב' דברים נפרדים, דאף אם הנביא ראוי להיות מסנהדרין אי"א לצרפו, וכיון דמשה שמש בתור נביא, לכן הי' צריך לסנהדרין יעו"ש בארוכה, ועי' ג"כ בתו"ש כרך ט"ו ע' קפ"ח שהקשה כן.

אבל לפי הנ"ל מתורץ שפיר, כיון דאחר שהיו כבר סנהדרין לא אמרינן דמשה במקום ע"א קאי.

(ב) הנה בהשיחה נתבאר בארוכה דמלכותו של משה ויהושע בא בתור טפל לנשיאותם בתורה, ולכן לא הי' משיחה אצל יהושע אלא סמיכה וכו'.

ועפ"יז נראה ליישב קושיית המקנה (קידושין לב, ב) שהקשה דכיון דמבואר שם דמלך שמחל על כבודו אין כבודו מחול, אי"כ איך הי' משה עומד ומשמש לפניו כמבואר במכילתא בפ' יתרו (מובא בפירש"י שם יח, יב), הרי מלך שמחל על כבודו אין כבודו מחול? ועי' ג"כ בפרדס יוסף שם, ובתו"ש שם ע' קכ"ד הביא קושיא זו מספר מעשי ה' לר"א אשכנזי, ומביא דבצדה לדרך כתב בזה דבאמת לא הי' למשה דין מלך אלא נשיא ולכן כבודו מחול, עי"ש.

ולפי השיחה אפשר לומר, דכיון דמלכותו באה בתור תוצאה וטפל מצד נשיאותו בתורה, אי"כ לא תהא הטפל שאני מן העיקר, וכשם דמצד נשיאות בתורה אמרינן דכבודו מחול, כן הוא גם בנוגע למלכותו, כיון דהוא תוצאה מנשיאותו בתורה, משא"כ במלך סתם שפיר אמרינן דאין כבודו מחול.

ובס' משך חכמה שם מתרץ הקושיא למיד יתרו קודם מ"ת בא, דכיון דכתיב ויהי בישראל מלך בהתאסף ראשי עם, דזה קאי על מ"ת דאז נעשה משה למלך, נמצא דכשהי' עומד ומשמש אכתי לא הי' לו דין מלך, יעו"ש.

ולפי השיחה מובן היטב למה נעשה משה למלך רק בשעת מ"ת ולא קודם, דלכאורה הרי גם מקודם הוציאם ממצרים וכו', אלא דכיון דמלכותו הוא תוצאה ממה שקיבל התורה וכו' מצד נשיאותו בתורה, מובן שפיר דזה התחיל בעת מ"ת.

ובתו"ש שם ובפרדס יוסף ח"יג ע' שניו מביא הקושיא דאיך אפ"ל דמשה רבינו הי' מלך, הרי הדין הוא דאין מושיבין מלך בסנהדרין (רמב"ם הל' סנהדרין פ"ב ה"ד) ומשה הרי הי' נשיא הסנהדרין? ובפרדס יוסף האריך שם לתרץ קושיא זו עפ"י יסוד דבריו דדין זה דאין מושיבין מלך בסנהדרין נובע מהדין דמלך שמחל על כבודו אין כבודו מחול עיי"ש, ואם כנים דבריו בזה, מתורץ ג"כ קושיא זו, כיון דכנ"ל שאני מלכותו של משה דכבודו מחול, ולבד זאת אפ"ל דשאני משה דכל מלכותו באה מצד נשיאותו בתורה, וזהו העיקר שלו, אי"כ בודאי ענינו להיות נשיא הסנהדרין.

ג) בההמשטות ללקו"ש פ' פ"ח (הנדפס בסוף הלכות דפ' מטו"מ) בהערה *40 כתב וז"ל: וצע"ק מגיטין וסנהדרין (שבהערה 24) "הא הוה יהושע, הוה אלעזר" ("חבירו בתורה ולא הוי מקום אחד" - רש"י סנהדרין שם, וראה תוד"ה כולהו שם). ואולי יש לחלק בין גדלות בתורה בכלל (שבזה - "הוה אלעזר", ואי"פ לומר על יהושע "אין כמותו בכל ישראל בתורה" - רש"י שם), למסירת התורה (שבזה הוי יהושע יחיד). וע"ד החילוק (סוף הוריות) דסיני ועוקר הרים, וממשיך (שם) "הכל צריכין למרי חטיאי"... ולהעיר מתמורה (טז, א) דההלכות שנשתכחו בימי אבלו של משה "החזירן עתניאל בן קנז מתוך פלפולו" (ראה תוד"ה כולהו הני"ל). ואכ"מ. עכ"ל.

ויש להעיר בזה, דעד"ז הקשה ג"כ בס' סנהדרי קטנה סנהדרין שם דאין אפ"ל דהוה אלעזר, דבריש מסכת אבות אמרינן משה קיבל תורה מסיני ומסרה ליהושע, ואילו הוה אלעזר גדול בתורה כמו יהושע הול"ל ומסרה ליהושע ואלעזר, כדמצינו בתר הכי ויהושע לזקנים כו', וממשיך דרש"י שפי' דהי' גדול בתורה כיהושע, לשיטתו קאי בעירובין סט, א, על מה דאמרינן התם אפ"ה איענש יהושע דכתיב ולפני אלעזר הכהן יעמוד, ופירש"י שהי' עתיד יהושע להיות צריך לשאול דבר הלכה מאלעזר, ומוכח דאלעזר הי' גדול בתורה יותר מיהושע כו', וצריך לדחוק ולפרש דהא דתני ומסרה ליהושע הוא רק שיהא יהושע המושל עליו אע"ג שיצטרך יהושע לשאול מאלעזר אעפ"כ לא יהי' אלעזר מורה לישראל הדינים אלא יהושע, אבל

לפי שפירשו התוס' (סנהדרין טז, א, ד"ה מה) דלפני אלעזר יעמוד קאי על האורים ותומים, נמצא דבתורה בודאי ה"י יהושע גדול מאלעזר, והא דקתני הכא דהוה אלעזר לא קאי על תורה, רק אגדולה, דאין זה גדולה דהטיל עליו הכתוב חובה ולפני אלעזר הכהן יעמוד כו', ואח"כ ממשיך לתרץ עוד שיטת רש"י, דאע"ג דמסרה ליהושע היינו מה דהוה גמרא והלמ"מ, אבל מאי דהוה צריך להוציא מפילפול אפשר דהיו גדולים מיהושע, דהרי עתניאל בן קנז החזיר מפלפול ג' מאות הלכות שנשכחו, ועד"ז אפשר לומר לגבי אלעזר, כתוי"ד. וזהו כהנ"ל.

הרב אברהם יצחק ברוך גערליצקי
- ר"מ בישיבה -

ה. בלקו"ש פ' פינחס ש.ז. כתחלתו מקשה למה לא נמשח יהושע למלוכה, ובהערה 6 מביא מכילתא בשלח (יז, יד) "מגיד שאותו היום נמשח", יום מלחמת עמלק. ומיישב (בתירוץ השני) שזהו "ע"ד משוח מלחמה - ומלחמת עמלק שייכת לבית יוסף... ויהושע נשיא אפרים, שהוקדם למנשה - בני יוסף.

ולכאורה, הלא בתחלת ספר במדבר, וכן בקרבנות הנשיאים ועוד, מפורש שהנשיא לבני אפרים ה"ה אלישמע בן עמיהוד, ולחלוקת הארץ הרי קמואל בן שפטן הוא נשיא אפרים (מסעי ל"ד כ"ד), ורק במרגלים נבחר יהושע משבט אפרים (שלח י"ג, ח'),

וצריך לפרש הכוונה, לענין משוח מלחמה, שזהו סוג שררה על הציבור, ומעין גדר של נשיאות, ויהושע נבחר לשררה זו, אך לפי"ז הול"ל, ויהושע נשיא בני יוסף (שלהם שייכת המלחמה), שהוא מבני אפרים, שהוקדם למנשה (ולכך הקדימו לבחור בו)?

שוב העירוני, דהרי גם על המרגלים כתוב (במדבר יג, ב) "כל נשיא בהם". ובתרגום - רבא, אמרוכל, ובאבן עזרא "כל אחד הוא נשיא בהם". ברשב"ם משמע שכי"א יהי' מנושא מתוך אלה שהתנדבו ללכת, ועד"ז בספורנו, "כל מי שהוא המעולה שבכל שבטו, להכיר ענין הארץ", ואולי יש לתווך בין כולם, שכי"א מהם הי' לו שררה בתוך שבטו, בגלל חשיבותו, ועפי"ז י"ל, שלכי"א מהשבטים הי' להם ממונה, ושהוא מעין המשוש מלחמה של כל ישראל. ולהעיר, אשר כלב בן יפונה, שהי' הנבחר משבט יהודה במרגלים ה"ה נשיא יהודה גם לענין חלוקת הארץ (מסעי שם). ואי"כ הא דיהושע לא המשיך במשרה זו, לענין חלוקת הארץ, הרי זה רק בגלל שהוא נהי' הממונה הכללי, עיי"ש.

הרב לוי יצחק ראסקין
- ברוקלין נ.י. -

1. בלקו"ש חכ"א ע"י 20 ואילך מכואר ענין אהבת האב לבנו הקטן שהיא גדולה מהאהבה לבנו הגדול משום שבבן גדול המעלות הגלויות מסתירות על העצם, ושם ע"י 21 ממשיך לבאר איך שאי"ז בסתירה ח"יו למעלת עבודת ה' מצד אהוי"ר כו'.

ויש להעיר מד"ה יסובבנהו לאדמו"ר הזקן (מאמרי אדה"ז פרשיות כרך ב' ע"י תתצ"ז):

כמו עד"מ האב המשעשע בבנו הקטן הגם שאין להבין בחי' דעת כלל לעשות רצונו וכו' וכדומה מ"מ הוא משעשע אותו בשחוק שמשחק לפניו מצד עצמותו אמנם כשיזקין ויגדיל אזי האהבה העצמית מתלבשת בבחי' קנין [נראה שזו הטי"ד, וצ"ל: בנין] היינו ביום שיעשה וימלא רצונו ותענוגיו אזי ישתעשע בו ואם לאו מרחיקו. עכ"ל.

הרב משה קלאפמאן
- ברוקלין נ.י. -

ש ל ח ו ת

2. בשיחת ש"פ מטו"מ מבה"ח מני"א ש.ז. ביאר הטעם שכתב הרמב"ם (רפ"ה דהל' ביהב"ח) "הר הכית והוא הר המור"י", דכוונתו לתרץ הקושיא דכיון דאוה"ע עברו ע"ז על ההרים וכו', איך יכלו לבנות את ביהמ"ק על ההר, הרי המקום נאסר ע"ז שעבדו שם עבוד"ז? וז"ל הנחה בלה"ק סו"ס ל"ב: וי"ל שקושיא זו מתרץ הרמב"ם במ"ש "הר הכית והוא הר המור"י": "הר המור"י הוא המקום שבו בנה אברהם אבינו מזבח ועקד את יצחק כו' וכתוצאה מזה: "ויקרא אברהם שם המקום ההוא ה' יראה אשר יאמר היום בהר ה' יראה", ובפירש"י שם: "ה' יבחר ויראה לו את המקום הזה להשרות בו שכינתו ולהקריב כאן קרבנות", כלומר שכבר בזמנו של אברהם אבינו נתקדש "הר המור"י" כדי שיבנה בו ביהמ"ק לרבים, ומכיון שכן - פשיטא ששוב אי אפשר לאסור מקום זה ע"י ענין של ע"ז, מכיון שמקודם לכן כבר נתקדש מקום זה לרבים, עכ"ל.

ויש להעיר משיחת ש"פ דברים תש"ויט (הנחת התי' סעי' מ"ג ואילך) ששם הובא ג"כ שאלה הנ"ל, דהרי עבדו ע"ז על ההרים וא"כ איך בנו שם מזבח? ומתרץ וז"ל: והביאור בזה: דער רמב"ם זאגט "מסורת בפ"י הכל שהמקום שבנה בו דוד ושלמה המזבח כגורן ארונה הוא המקום שבנה בו אברהם המזבח ועקד עליו יצחק, והוא המקום שבנה בו נח כשיצא מן התיבה, והוא המזבח שהקריב עליו קין והבל, ובו הקריב אדם הראשון קרבן כשנברא". וואס וויבאלד אז דער ענין הנ"ל איז א "מסורת ביד הכל" ווי געזאגט פריער איז דאס כולל אויך אנה"ע - איז פארשטאנדיק, אז זיי האבן געהאלטען דעם ארט פאר א

מקום קדוש, און עפ"יז איז פארשטאנדיק פארוואס ברענגט ניט דער רמב"ם אז אין דעם ארט האט אויך יעקב אבינו געבויט דעם מזבח - ווארום דא רעדט זיך וועגן דעם מסורת בפי הכל אויך בני אה"ע, און זיי האבן ניט קיין שייכות צו יעקב אבינו כו' עכ"ל.

הנה שם הביאור דהי' זה אצל אה"ע מקום קדוש ובמילא לא עבדו שם כלל, וזהו כוונת הרמב"ם מ"ש ומסורת בפי הכל וכאן הביאור דמה שעבדו שם אינו נאסר כי כבר נתקדש ע"י אברהם אבינו, ואולי יש חילוק דלא עבדו רק במקום המזבח גופא, משאיכ בכללות הר המורי' באמת עבדו אלא שלא נאסר, ועפ"יז מתורץ ג"כ דלכאורה כיון שכבר תירץ הרמב"ם קושיא זו לגבי מזבח כמה שכתב ומסורת בפי הכל, אי"כ למה צריך להכפיל כאן לגבי הר המורי', אבל אי נימא דהם ב' אופנים שונים כני"ל, דבמקום המזבח גופא לא עבדו כלל, משאיכ בהר המורי' אף שעבדו לא נאסר, איש למה הוצרך לכופלו כיון דהם ב' דברים, אבל אינו ברור לי אם אפשר לומר כן, כי מאחר דהאזה"ע ידעו שעל הר זה נעקד יצחק אבינו, אי"כ שוב אפ"ל דכל ההר נתקדש אצלם ולא עבדו ע"יז על כל ההר, ומנלן לחלק בזה? ולאידך גיסא אי נימא שהו"ע אחד למה הוצרך הרמב"ם לתרץ זה ב"פ, הן בנוגע להמזבח והן בנוגע לכל ההר? ויל"ע.

(ב) לכאורה יל"ע מהו"ע קדושה זו שנתקדש ע"י אברהם, דלכאורה הרי איתא במכילתא בתחילתה י"עד שלא נבחרה ירושלים היתה כל איי כשרה למזבחות, עד שלא נבחר בית עולמים היתה ירושלים ראוי' לשכינה כו"י משמע דלפני הבחירה לא הי' שום מעלה במקום זה לגבי שאר איי, ומשמע שלא הי' כאן קדושה?

ואפ"ל כמיש בלקו"ש ח"י"ט פ' ראה (ב) שמבאר דכיון שהם היו נביאים וידעו שבעתיד יהי' שם מקום המקדש וכו' לכן הקריבו שם אבל לא להיפך, ובסעי' ז' מבאר דהבחירה הי' אח"כ, אבל קדושה מוגבלת הי' גם מקודם ע"י אברהם וכו', ע"י"ש בארוכה. ואיכ אפ"ל דקדושה זו המוגבלת פעל שלא יאסר אח"כ, ויל"ע בזה עוד.

ועי' בקרית ספר הל' בית הבחירה פ"ה שכתב וז"ל: ונראה דקדושת הר הביח שוי לה אברהם אבינו שקראה הר, וקדושת העזרה יצחק אבינו שקראה שדה כו' עכ"ל, ועי' ג"כ בשו"ת חת"ס יו"ד סל' רל"ה וז"ל: מ"ש הדרי"ג שכבר נתקדש המקום ע"י אדה"ר ונח לא נמצא כן אלא שכנו מזבח והקריבו שם אבל שקדשו המקום לא שמענו, רק באע"ה שאמר אשר יאמר לדורות הבאים בהר ה' יראה וקרא המקום יראה ופשוט, עכ"ל. ועי' ג"כ בפנים יפות פ' ויצא דמחמת זה יש דין דמורא המקדש כו', וכ"יז מתאים למה שנתבאר בהשיחה דאברהם פעל

קדושה כגוף המקום, ומחמת זה לא נאסר אח"כ.

הרב שניאור זלמן מארגאלין
- ברוקלין נ.י. -

ת. בשיחת שי"פ מטו"מ בהנחה בלה"ק סי' ט"ו וז"ל: "שהרי מכיון שרשיי אינו מביא ראיה ש"לא היו לא בניס", מוכן. שהראי' היחידה לדבר היא מקריאת השם חוות יאיר"!, עכ"ל.

ולכאורה הבן חמש למקרא יודע שלא היו בניס ליאיר, שהרי כפ' פינחס כאשר מביא משפחות מנשה לא נאמר ליאיר משפחת היאירי.

* * *

בהערות על הזוהר (שם סי' ט"ז) מביא שיש שלש פעמים בתורה מרכא כפולה.

והנה נמצא באמת עוד פעם בתורה, בשמות ה. טו.: למה תעשה כה לעבדיך. הרי "תעשה" הוא בטעם מרכא כפולה.*

ובליקוטי לוי יצחק שם כתב שנמצא בתורה במספר מעט ומבאר הג' מקומות שיש להם שייכות זל"ז, ולכאורה זהו גם כוונת השיחה.

הרב יודא קעלער
- ברוקלין נ.י. -

ש ו נ ת

ט. בהוספות ללקו"ת (דף עז רע"ג - בדף ההוספות) ז"ל: צריך עיון ובירור הטעם שדרושי פ' בשלח ופ' פקודי לא נכללו בס' תורה אור, וכן על אשר לא באו דרושים לפ' שופטים וילך - אף שכמה מהם נמצאים בביכלאך דרושי דא"ח (הערת כ"ק אדמו"ר שליטיא). עכ"ל.

ובהשקפ"ר דורש ביאור, דהנה בשי"פ וילך מפטירין שוש אשיש (כשנצו"י מחוברים) ושובה ישראל (כשחל בשי"ש), ובמצא בלקו"ת דרושים על ב' הפטרות אלו בס"פ נצבים ובדרושי שי"ש.

ואף שדרושי שי"ש באו תחת כותרת "דרושים לשבת שובה", ועד"ז דרושי הפטרה דשוש אשיש באו בהמשך לדרושי פ' נצבים (ולא "נצבים וילך"), צ"ע אם יש לדייק בהכותרת שהרי גם דרושי חגה"פ וחגה"ש באו בהמשך לפ' צו ובמדבר ולא רשום עליהם שהם דרושי חגה"פ וחגה"ש. (וראה ג"כ במ"ש להלן בנוגע לפ' שופטים).

* (וכן כפ' שלח (יד, ג) כתוב: הלא טוב לנו וגו', ו"טוב" הוא בטעם מרכא כפולה.)

ואיכ' לכאו' מאי שנא מלקו"ת פ' דברים שג"כ נמצאים רק ב' דרושים השייכים להפטרות (ציון במשפט).

ונראה החילוק פשוט דציון במשפט כו' מיוחד להפטרות דברים, משאיכ' ההפטרות דוילך שהם ג"כ הפטרות נצבים והאזינו, ולא מיוחדים לפ' וילך.

(ולפלפולא י"ל עוד, דהנה בהערה שם כותב: אף שכמה מהם נמצאים בכיכלאך דרושי דאי"ח, ואולי על פסוקים מפ' דברים לא נמצאים. ולהעיר ג"כ שבמאמרי אדה"ז שנדפסו לא נמצאים דרושים שהתחלתם מפסוקים בפ' דברים. וראה עוד להלן בענין דרושים לפ' שופטים וילך).

* * *

ב) באוה"ת שה"ש כרך ב' ע' תקנז באו הגהות על ד"ה אני לדודי שבלקו"ת ורשום עליהם: לד"ה אני לדודי שכלקית פ' שופטים דרוש השני (וכ"ה בגוכי"ק אדהצי"צ - כמצויין בהוספות להערות וציונים הנסמן להלן). ולכאורה דרושי אני לדודי באו בלקו"ת בהמשך דרושי פ' ראה.

ועמד בזה בהוספות להערות וציונים שבסוף הלקו"ת שנערכו ע"י ריליג (לפ' ראה לג, א), וז"ל: במקומות אחדים בכתיבי הצי"צ מציין ללקו"ת פ' "שופטים" - אף שבהנדפס, וכ"ה בהוצאה הראשונה (זיטאמר, תרי"ח) שנדפסה על ידו - לא נמצאו דרושים מסומנים לפרשה זו (ראה הערת כ"ק אדמו"ר של שליט"א לעיל סח, ב, [נראה כוונתו להערה הנעתקת לעיל בתחילת דברינ[ך]), וכנראה נאמרו דרושים אלו בשבוע דפ' שופטים. עכ"ל.

אמנם מלבד הדוחק שבדבריו, הנה כמצוין בהערות וציונים מכ"ק אדמו"ר שליט"א שבסו"ס הלקו"ת, (ועד"ז בכ"מ), מאמר אני לדודי זה נאמר בפ' תצא (תקס"ז. וד"ה אני לדודי הראשון נאמר בפ' ראה תקנ"ז - ראה סו"ס מאמרים הקצרים).

ולכאורה עדיף לתרץ שסימנא לאו מילתא היא (ועיד הני"ל מדרושי פסח ושבועות), ודרושי אני לדודי (אלול) שייכים לפ' ראה ופ' שופטים (ש"פ ראה הוא שי"מ אלול ברוב השנים ולפעמים גם שבת ר"ח, ופ' שופטים הוא השבוע והשבת הראשון חודש אלול ברוב השנים), ומ"מ עדיין צע"ק (ולהעיר שבאוה"ת פ' ראה מציין לדרושי אני לדודי ללקו"ת פ' ראה).

ואין סתירה לזה מהערת כ"ק אדמו"ר שליט"א שלא באו דרושים לפ' שופטים, כי (ע"ד הני"ל) הפ"ה הוא שלא באו דרושים מיוחדים לפ' שופטים.

* * *

במיש בהערת כ"ק אדמו"ר שליטי"א הני"ל: אף שכמה מהם נמצאים בביכלאך דרושי דא"ח. אולי י"ל הכוונה להדרושים דלהלן (שאחידים נדפסו לאחרונה): א) ד"ה שלש ערים גו' ואם ירחיב - סה"מ תקס"ה ח"ב ע' תשצח. ב) ענין עגלה ערופה - מאמרי אדה"ז על פרשיות התורה ח"ב ע' תתכז. ג) שופטים ושוטרים (תקס"ד) - נזכר בקונטרס תורת החסידות סכ"ט. ד) תמים תהי' - נזכר בהוספות למאמרים הקצרים ע' תרכו ע"ש. ה) יש להעיר גם מד"ה להבין מה שאמר שמואל לישראל כאשר בקשו עליהם מלך (שתוכנו ס"א וס"ג שבדרמיצ מצות מינוי מלך) - נזכר בהוספות לס' מאמרי אדה"ז ענינים ע' תפז. ו) כי האדם עץ השדה - מאמרים הקצרים ע' קטז.

אמנם מאמרים שהתחלתם בפסוק מפ' וילך כמדומה שלא נדפסו ע"ע.

* * *

במיש בגליון הקודם בענין ד"ה ענין נחלת יעקב שבלקו"ת ס"פ מסעי, העירני עוד ר"א שי' חיטריק אשר בגוכ"ק אדהצ"צ של חלק מהלקו"ת (שנמצא בספריית כ"ק אדמו"ר שליטי"א) נרשם ד"ה ענין נחלת יעקב בחלק דברים אחר ד"ה לה"ע הפסוק מי א-ל כמוך שבדרושי ר"ה (ושם בהמאמר מבואר בענין לשארית נחלתו ונחלת יעקב).

ובודאי מה שאח"כ נדפס בלקו"ת ס"פ מסעי נעשה זה ע"י אדהצ"צ, מכיון שכ"ה גם בהוצאה הראשונה שנדפסה על ידו, וכן במאמרי הצ"צ מציין למאמר זה ללקו"ת ס"פ מסעי (ראה ס' הלקוטים ערך יעקב ע' א'סו-ז), ויש לעיין בזה.

הרב אלי' מטוסוב
- ברוקלין נ.י. -

בזמן האחרון מופיעים הרבה ספרים מספרי רכותינו ויש בהם דרושים או עכ"פ רשימות על כל כ"ד ספרי קודש (תנ"ך) ולפום ריהטא לא מצאתי דרוש או רשימה על (עני"י) עזרא נחום יונה.

* * *

באור התורה יתרו ע' תשעא כתוב "מהר"י אבוהב בהקדמה לס' דברים' ועד"ז שם בע' תתקלט "מהר"י אבוהב על התורה ר"פ דברים".

הנה לע"ע לא מצאתי שחיבר מהר"י אבוהב פי' על התורה (חוץ מביאורו על הרמב"ן וספרו נהר פישון) וא"ל שהכוונה לספר כת"י כי בכלל אין דרכו של כ"ק אדמו"ר הצ"צ לציין

לספרים שהם בכ"י.

- ומה שמציין כ"ק אדמו"ר הצ"צ בתורה אור פי' לך לך יב, ג. א"י (אור ישר, - נדפס לראשונה קראקא תרמ"ה) הלא כותב לפני"ז כמ"ש הרמ"ז ס"פ יתרו בשם - .

ואולי אפ"ל שהי' כתוב בר"ת מהר"א והמעתיק (או המדפיס) חשב שהכוונה הוא לר"י אבוה"ב וטעה בזה, כי הכוונה הוא לר"י אברבנאל (ומ"ש באוה"ת שם נמצאים הדברים בספרו) ואם שגיתל בזה ה' הטוב יכפר בעדי.

* * *

בסדר הדורות מערכת ספרים בערך בחיני כותב (מספר שפתי ישינים ואינו תח"י) שהכחי נדפס בשנת רז (ושאוועל בהקדמתו לבחיני ע' 18 לא העיר בזה).

ולהעיר מהחרוזים שבספר התשבי (נ.י. תשי"א ע' 47) בספר "ראשון למצאות הדפוס" "חמשת אלפים רל"ה".

* * *

בנדון אודות ספר יוסיפון (ראה גליון כד (קעג)) יש להעיר מאור התורה יתרו ע' תשצד וזה לשונו הקדוש: ומ"כ בספר יוסיפון בתחילתו פי"ג... כי המתפלל אל ה' הוא מדבר והקורא בספר תורה הרי ה' מדבר עמו וכ"כ עוד הפעם... וזה רא"י למשי"כ רבינו ז"ל.

* * *

באור התורה בראשית ע' 1058 כותב "וכ"כ הרמב"ן שהדברים כפולים היינו ג"ע למטה וג"ע למעלה כו' הובא בהגמ"י סוף ה' תשובה" ולע"ע לא מצאתי שם ואולי הכוונה לה"פירושי ה"ל תשובה פי"ח, ה"ו.

* * *

בספר המאמרים תשי"ח ע' 121 מביא דרכה לא פסיק פומי' מגרסא שהי' עוסק בתורה ודוקא בלתמוד בכלי יחיד בנגעים ואהלות (בי"מ פי"ו ע"ב (כנצ"ל א)).

ויש לעיין איך הרא"י מיחיד בנגעים ואהלות שעסק דוקא בתלמוד בבלי. וראה בסדר הדורות בערכו דשקו"ט בדברי התוס' דערובין שרבה הלך לא"י ללמוד תורה מר' יוחנן.

הרב שמואל דוד ח. הכהן

- ברוקלין נ.י. -

ה י ו ם י ו ם

יא. כ"א כסלו: "מען זאל זיך אויסלערנען משניות בעל פה כל חד לפום שיעורי דילי, און געהן אין גאס און חזר'ן משניות, דעמיט וועט מען זוכה זיין צו מקבל זיין פני המשיח.

יש להעיר (גי"כ) ממיש בב"ר כא, יד. זח"ג רפא, ב שביום שנג נכרא הגיהנם. וראה "יגדיל"ת - תשובות וביאורים" (כפר חב"ד, תשמי"א) ע' 216 ושי"נ שע"י משניות ניצולין מגיהנם וכן זוכים לכינוס גליות. ועפ"ז יומתק: א) שייכותו ליום זה (יום שני הראשון בהלוח). ב) שייכותו להגאולה ע"י משי"צ. וכן - י"ל - הדיוק "פני" המשיח (לעומת ולהבדיל פני גיהנם).

ט"ז תשרי: "הצי"צ סיפר: תקסי"ט האבען מיר געהערט פון זיידען דעם זעקסטען מאל דעם ושבתם מים - הראשון - פון לקו"ת, און עס איז געווען ע"ד ווי די גמרא זאגט (ירוש' סוכה פ"ה ה"א) שמשם שואבים. לונה האט מקבל געווען בשמחת בית השואבה גילוי הנבואה, מיר האבען מקבל געווען עד אין סוף, דער סוף איז אז משיח וועט קומען, שנעץ תחלתן בסופן."

שמשם שואבים -- להעיר מפני התרגום לישעי' יב, ג: ותקבלון אולפן חדת בחדוא מבחירי צדיקיא. וראה פי' רש"י: ויתגלו להם רזי תורה... ובפי' רד"ק (שם): וי"ת הפסוק במשל למוד החכמה כי החכמה נמשלת למים והמלמדים הם כמו המעיין.. וכת"י אולפן חדת... לפי שאותו הלימוד יהי' חדש וכן ילמדו אז דעת את ה' מה שלא למד אדם עד אותו היום. ועפ"י ז' י"ל מ"ש בהמשך הפתגם: ...מיר האבן מקבל געווען עד אין סוף, ...

הרב מיכאל אהרן זעליגזאן

- ברוקלין נ.י. -

לזכות

החמים אברהם צמח שיחי

לרגלי הכנסו לעול המצות

ביום ג' ב' מנ"א

תחי' שנת גאולת משיח

נדפס ע"י הוריו

הרה"ת הרה"ח ר' ישראל הלוי וזוגתו מרת מירל שיחיו

רזנפלד